

StOKpaardje

Nieuwsbrief van Stichting 't Oude Kinderboek
jaargang 8, nummer 4, 2012

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek
Laarstraat 31
7201 CB Zutphen
0575-545117
info@stichtingtoudekinderboek.nl
di t/m vrij 13.00 - 17.00 uur
www.stichtingtoudekinderboek.nl
issn 1873-9474 (gedrukt)
issn 2211-7989 (online)
ABN-AMRO 61 17 46 190
StOK is een ANBI

Doelstelling:

Het verzamelen, bewaren en ter inzage geven van in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Van het bestuur

Een nieuwe bezuinigingsronde binnen de gemeente Zutphen heeft mogelijk ook gevolgen voor het op te richten cultureel centrum Broederenklooster. Of het tot afstel dan wel versobering van de plannen zal leiden, wordt in september beslist. Afstel of versobering, de partners van Broederenklooster zijn ondertussen al samen aan de slag gegaan. Het resultaat moet een manifestatie worden rond de kinderboekenweek met een accent op de sprookjes van de gebroeders Grimm. (Zie ook de aflevering over de gebroeders Grimm).

De catalogus van StOK met de duizenden in haar bezit zijnde oude kinderboeken is grotendeels* ook opgenomen in het Centraal Bestand Kinderboeken (CBK), een gezamenlijk digitaal bestand van kinderboeken onder auspiciën van de Koninklijke Bibliotheek (KB). Inzage in het StOK bestand is nu dus mogelijk via het CBK van de KB en via de Gelderse bibliotheken en de Graafschapbibliotheken. De boeken van StOK kunnen door tussenkomst van de laatstgenoemde bibliotheken ook geleend worden. (Zie onze website).

*een klein gedeelte kan niet worden voorzien van zogenaamde ppn-nummers, noodzakelijk voor opname.

Reint Jan Terbijhe, voorzitter StOK

Stichting 't Oude Kinderboek heeft ernaar gestreefd om de rechten betreffende de illustraties en de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten hierop te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Stichting 't Oude Kinderboek wenden.

Zonder toestemming van StOK mag niets uit de artikelen worden overgenomen.

Etalage en vitrines

De grote vakantie was vroeger de tijd om op avontuur uit te gaan. En wat is er spannender dan het ontdekken van oude kastelen en ruïnes? In heel veel jongens- en meisjesboeken spelen geheimzinnige bouwwerken een rol, of zijn de plaats waar een verhaal uit de geschiedenis zich afspeelt. Daarom veranderen we de etalage in een oude bouwval, waarin de geest van vroeger

tot leven komt en we de poppen in middeleeuwse kleren steken. Ook gaan we nog aandacht besteden aan het Chocoladefestival (30.09.12), maar hoe is nog een verrassing.

Vitrine I in de Laarstraat wordt gevuld met de destijds door tieners zeer geliefde “Prisma-juniores”. Ze kostten vroeger fl. 1, 25. En waren over het algemeen wat pittiger dan de pocketjes uit de Kluitman-serie. Ze werden vaak door mijn klasgenoten onderling geruild of geleend. Veel op die manier kwijtgeraakte boekjes vond ik bij StOK terug. Normaal gesproken staan ze in de kelder, dus is het aardig dat ze voor een paar maanden even het daglicht mogen zien.

In vitrine II “De avonturen van” Het begin van zo'n titel gaf je altijd meteen het gevoel van hier gaat iets gebeuren. Zoals in *De avonturen van Bram Vingerling*, die zichzelf onherkenbaar kon maken of *De avonturen van Mijnheer Prikkebeen*, die naar Amerika vertrok en in de buik van een walvis terecht kwam. Ook Bulletje en Bonestaak beleefden het ene avontuur na het andere. U weet er vast nog wel meer te bedenken.

In de Graafschap Bibliotheek in de Broederenkerk komen boeken over vakantie in het buitenland. Al was het vroeger niet zo algemeen als nu, toch werden er wel reizen gemaakt. Naar Rome, Parijs en zelfs een om de wereld in 80 dagen!

Recente schenkingen

Meneer Piem en de kalkoen door Hans Meeuws, met prenten van Ton Hoogendoorn en muzikale illustraties van de auteur. Uitgegeven door Kosmos te Amsterdam. 211 pagina's. Genre: reisverhalen, fantasie, antropomorfe verhalen. Leeftijd: 7-9 jaar.

De zusjes van Paljas door Anthony Cornelis Christiaan de Vletter (1866-1935), uitgegeven voor den Volksbond tegen drankmisbruik door G.J. Slothouwer te Amsterdam in 1901, met platen van Anna Maria Stork Kruyff (1870-1945). 241 pagina's. Genre: maatschappijkritische verhalen. Trefwoord: alcoholisme.

De kinderkruistocht door Agnes van der Marke (pseudoniem van J. M. Liedmeier), illustrator onbekend, uitgegeven door Nederland's Boekhuis te Tilburg in 1947. 139 pagina's. Genre: historische verhalen. Leeftijd: 9-12 jaar.

De krekelvanger van Cap Canaille door Jo Elsendoorn (1905-) met illustraties van Romualda, uitgegeven door Van Munster's Uitgevers Mij. te Amsterdam in 1950. 304 pagina's. Genre: jongensboeken, avonturenverhalen. Leeftijd: 9-12 jaar.

Zwerfer in een land van vuur door Lambert Petrus Antonius Melissen (1909-) met illustraties van A. Beks, uitgegeven door “Het Hooghuis” te Eindhoven. 127 pagina's, zie boekbespreking door Bram van IJperen.

Geschenkbepreking - *Zwerfer in een land vol vuur*

Hoe een vermogend Frans edelman straatarm in de Sahara aan zijn einde kwam. Of minder prozaïsch, sprookjesachtig bijna: De graaf die zijn eigen graf groef. Zo zouden we het verhaal van dit boek kunnen samenvatten. Daarmee doen we echter onvoldoende recht aan de hoofdpersoon, nog niet zo lang geleden, in 2005, door paus Benedictus zaligverklaard! In 19 hoofdstukjes schetst *Zwerfer in een land van vuur* het leven van pater Charles de Foucauld. Er bestaan dikkere biografieën. Niettemin is dit boek voor de jeugd over het leven van deze veelzijdige katholiek verrassend compleet en leerzaam. Daarin mag je enige partijdigheid van de katholieke auteur verwachten. En natuurlijk hebben we te maken met de

tijdgeest. Maar wanneer andermans religie als bijgeloof wordt gepresenteerd, dan trek je geïnteresseerd de wenkbrauwen op.

[\[Meer\]](#)

Hans Borrebach, illustrator en schrijver

Hans Borrebach is vooral bekend geworden als illustrator van onder andere jeugdboeken. Dat hij zelf ook een aantal boeken schreef is misschien wat minder bekend. Elders in deze nieuwsbrief vindt u meer over deze illustrator/schrijver.

[\[Meer\]](#)

Boekbespreking - De laatste trein, door Hans de la Rive Box

De laatste trein, een gewilde titel voor een liedje, een film, boek of documentaire. In dit geval gaat het om een jeugdboek van Hans de la Rive Box. Die laatste trein vertrekt om 21.24 uit Maastricht op weg naar Heerlen en heeft, eenmaal tot stilstand gebracht, de arrestatie van een geraffineerde geldsmokkelaar tot gevolg. Half Zuid-Limburg is het decor voor deze spannende detective, bedoeld voor jongens van 9-12 jaar. Of toch maar liever voor 12-16? In het boek figureert De la Rive Box als de successchrijver Guus van Delden. Opvallend is het gebruik van runentekens i.p.v. dubbel s.

[\[Meer\]](#)

‘Hallo Wereld’ en de sprookjes van Grimm

De eerste week van oktober is het weer zover; meesters en juffen op school, bibliotheken, boekhandelaren en boekenminnende ouders proberen de wifi-, games- en televisiejeugd aan het lezen te krijgen. Overal worden er rond het gekozen thema activiteiten georganiseerd. In Zutphen werken Graafschapbibliotheek, filmtheater Luxor, Stichting 't Oude Kinderboek (StOK) en het Stedelijk Museum gezamenlijk aan een gevarieerd en boeiend programma. Bij het thema ‘Hallo Wereld’ kan van alles worden verzonnen, maar het lijkt niet vanzelfsprekend om het te verbinden met de sprookjeswereld van de gebroeders Grimm. Toch gaat StOK dat samen met de andere instellingen proberen. Dit jaar is het 200 jaar geleden dat de broers Grimm hun verzamelde sprookjes en volksverhalen uitbrachten. Veel van de figuren uit die verhalen zijn ook nu nog overbekend en populair. Zelfs fervente sprookjeshaters (die zijn er!) kennen Sneeuwwitje, Roodkapje, de heks van Hans en Grietje, Kleinduimpje, reuzen, ka bouters of de boze wolf. Schrijvers, tekenaars, filmregisseurs, de ontwerpers van de Efteling en vele anderen lieten zich door de sprookjes inspireren. Om de kinderen van nu duidelijk te maken dat die oude wonderwereld veel met onze huidige omgeving te maken heeft, vertellen we ze net als vroeger, verhalen. In onze oude stad Zutphen is nog een deel van de stadsmuur te zien, er zijn nog poorten en er zijn middeleeuwse straten en stegen. Om gevaren buiten te houden sloten de poorten 's avonds, het poortersklokje wordt nog steeds om kwart voor 10 geluid. Het is bijna niet meer voor te stellen dat er in de wereld van Jacob en Wilhelm Grimm geen televisie was, geen telefoon, geen elektrisch licht, geen auto's, geen vliegtuigen. Voor kinderen is het spannend om erover te horen vertellen; een wereld die verdween, maar waarvan overal nog resten zijn te vinden. Het pand van StOK bevindt zich in de Laarstraat. Deze bevond zich net buiten de stadspoort; er stonden boerderijen en er was een herberg die De Halve Maan heette. De straat is honderden jaren oud, al is dat aan de voorgevels vaak niet

meer te zien. Of kinderen door naar verhalen te luisteren meer gaan lezen, weten we niet zeker, maar dat hun wereld er 'groter' door wordt staat vast.

Tijdens de Kinderboekenweek kunnen kinderen van 4 tot 10 jaar meedoen aan een speurtocht in de Laarstraat. In verschillende etalages hebben zich prenten uit boeken of figuren uit de sprookjes van Grimm verstopt. Sprookjesboeken met prachtige illustraties liggen natuurlijk op de leestafel bij StOK en daar zijn ook de deelnameformulieren te krijgen.

Het is *Kinderboekenweek* van woensdag 3 oktober t/m zaterdag 13 oktober.

In memoriam Gerrit Komrij

1944 – 2012

Hij was twaalf, had rappe leden,

jongen uit de Hof van Eden.

Als hij lachte, lachten luidkeels

alle leeuweriken mee.

Met zijn blikkering van tanden,

met zijn marmerbleke handen

leek hij op een tere engel

uit een sierlijk bal masqué.

Hij kon klaterhelder zingen

en zijn haar rook naar seringgen.

Oh hij was een waterprins

die in zijn pak van goudlamee

was ontstegen aan de zee.

Deze beginstrofe is afkomstig uit *De Nederlandse kinderpoëzie in 1000 en enige gedichten*, de monumentale bloemlezing uit 2007. De versregels komen uit *Kinderballade*, waarmee de onlangs overledene een bescheiden eigen bijdrage leverde aan zijn selectie kindergedichten uit de Nederlandse letterkunde. Dit bericht gaat over literator Gerrit Komrij en in het bijzonder over zijn grote betekenis voor de kinderliteratuur in de Nederlandse taal. Dat heeft genoemde bloemlezing, een standaardwerk dat nog ontbrak, inmiddels wel bewezen. Een bewijs dat al eerder door hem was geleverd. Komrij is immers de eminente vertaler van onder meer de kolderieke beeldverhalen van Rodolphe Töpffer (*De zonderlinge avonturen van Primus Prikkebeen*) en Wilhelm Busch (*Max und Moritz*).

Spot (zelfspot) is een vaste waarde in leven en werk van Gerrit Komrij. Zo zei hij onlangs: 'Straks zit ik nog ergens in een bejaardentehuis oude kinderliedjes te zingen. Daar ben ik nu al dol op.' Als die zorginstelling in Winterswijk had gestaan, meneer Komrij – de plaats waar u geboren bent en die geen dag uit uw gedachten was – dan hadden vrijwilligers van StOK u na afloop van hun lezing over oude kinderliedjes vast om een handtekening gevraagd, ook al heeft u ooit ons periodiek (inmiddels digitaal) op één lijn gesteld met oude koeien, getuige deze vrolijke quote: *Nederland? Een hekloos dierentuintje, sinds lang verwaarloosd, waar oude koeien en stokpaardjes ronddwalen.*

Uit de prachtige reeks zure citaten over Nederland en de Nederlander heb ik geprobeerd het minst vileine te halen. Het is me niet gelukt! Of het moet de zojuist genoemde quote zijn. Hoe het ook zij: In een verwaarloosde dierentuin met ouwe koeien en stokpaardjes zijn architect en vormgever in ieder geval nog niet langs geweest met een knipoog naar Gerrit, die weinig ophad met ál te contemporaine architectuur & design.

De Nederlandse letterkunde – waartoe ook de kinderliteratuur behoort – verliest met Gerrit Komrij een prominent schrijver/recensent/dichter/bloemlezer, die ons veel heeft nagelaten en nog nagelaten zou hebben. Want hij was nog lang niet uitgeschreven.

BvIJ

Agenda

&

Berichten

Leestekens. De eigenzinnige kijk van Joke van Leeuwen op het alfabet, nog t/m 19.08.2012. Museum Meermanno te Den Haag. Info: www.meermanno.nl

Ook in Meermanno, t/m 16.09.12: *Phiny Dick, schrijfster en illustratrice naast Marten Toonder.*

De katten van Fiep, Kattenkabinet, Amsterdam. De originele poezenteekeningen van Fiep Westendorp. Info: www.kattenkabinet.nl t/m 25.08.12.

De bekende Nederlandse kinderboekenschrijver Guus Kuijer heeft dit jaar de internationale alternatieve Nobelprijs voor jeugdliteratuur, de Astrid Lindgren Memorial Award gewonnen. Het is niet de eerste prijs die Kuijer in de wacht sleept. Hij won er talrijke, waaronder in 1976 de Gouden Griffel en drie jaar later de Staatsprijs voor kinder- en jeugdliteratuur.

'Hallo Wereld' is het thema van de *Kinderboekenweek*, van woensdag 3 t/m zaterdag 13 oktober. Lees ook het artikel Hallo Wereld en de sprookjes van Grimm.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u [ons mailen](mailto:ons@mail.nl).

Copyright Stichting 't Oude Kinderboek | Dit bericht ongewenst? [klik hier om uzelf uit te schrijven](#)

Geschenkbespreekning - Zwerver in een land vol vuur

Zwerver in een land vol vuur, door Lambert Melissen, uit 1948, uitgeverij "Het Hooghuis" te Eindhoven, bandtekening en illustraties van A. Beks. Genre: Biografische verhalen; Katholieke verhalen; Reisverhalen.

Auteur en illustraties

De in 1909 in Zevenbergen geboren Melissen was onderwijzer en schreef naast boeken meerdere luisterspelen, toneelstukken, kerstvertellingen en levensbeschrijvingen. Hij was een uitgesproken Brabantse en katholieke schrijver. Het besproken boek is een biografie van de Franse luitenant, ontdekkingsreiziger, kluizenaar, priester en martelaar Charles de Foucauld (1858-1916).

Wat de tekeningen van Antoon Beks betreft: met name zijn felgekleurde bandtekening van een zwerver in de woestijn mag er zijn. De gelijkenis met Charles de Foucauld (CdF) is treffend.

Het verhaal

CdF als militair

Al kort na zijn geboorte in 1858 wordt Charles-Eugène, zoon van een rijke katholieke burggraaf in Elzas-Lotharingen, 'kind van God en erfgenaam van de hemel' verklaard. Na een goddeloze en losbandige jeugd komt de jonge Charles als luitenant in het Franse leger in Algerije terecht, sinds 1830 onder Frans bewind. Behalve soldaat strijdend voor de glorie van zijn vaderland, is de leergierige en intelligente CdF evenzeer avonturier en ontdekkingsreiziger. Afrika en met name Marokko fascineren hem. Zijn lichtzinnigheid en koppige karakter zitten een briljante militaire carrière echter in de weg. Het gevolg is ontslag uit het leger en terugkeer naar Frankrijk.

CdF ontdekkingsreiziger

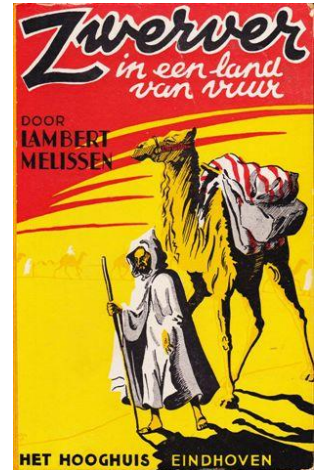

Roversbenden vertaten in allerijl de stad.

In 1881 keert luitenant De Foucauld terug naar Algerije om zijn vaderland te verdedigen tegen de in opstand gekomen autochtoonse stammen. Door zijn moedige en onzelfzuchtige houding is hij een voorbeeld voor zijn mannen. De opstand wordt onderdrukt. Hij neemt voor de tweede keer ontslag uit het leger, omdat hij geen studiereis naar Zuid-Algerije mag maken. Hij besluit dan op eigen kosten naar Marokko te gaan met het doel de weg te bereiden voor de Fransen die het land zullen bezoeken en uiteindelijk koloniseren. In 1883 gaat CdF weg uit Algerije en samen met de oude geslepen rabbijn Mardocheus begint hij aan zijn omzwervingen door de verschroeiende woestijn. Het einde van deze ontdekkingsreis is het begin van zijn volledige bekering en terugkeer naar God.

Van frater naar priester

Een periode van bezinning en inkeer volgt. Voor de tweede maal onderneemt de rusteloze pater een lange reis. De etappes van de zeexpeditie zijn: Oran, Parijs – waar zijn leven als gevolg van een biecht een beslissende wending neemt –, Bethlehem, Jeruzalem, eindigend in een Frans klooster – waar hij Vrouwe Armoë tot zijn bruid kiest, evenals Sint Frans gedaan had. Na de zoveelste retraite doet hij afstand van zijn aardse goederen en neemt een nieuwe naam aan: frater Marie-Albéric. Een nieuwe reis volgt: via Akbès (het huidige Turkije), Algiers, Rome – waar hij uit de orde van de Trappisten treedt en weer pater CdF wordt –, opnieuw Nazareth en Jeruzalem, andermaal Frankrijk en tenslotte Rome – waar hij tot priester wordt gewijd en als missionaris zijn weg vervolgt.

Bekering van de Sahara

In 1901 bereikt hij Beni-Abbès, een oase in de Noordelijke Sahara. De zo gewenste bekering van de Muzelmannen verloopt uiterst moeizaam. 'Hoe moeilijk is het om hen tot het inzicht van het ware geloof te brengen', verzucht de missionaris. En dan komen de Berbers in opstand tegen de Franse kolonisten. Een wrede strijd volgt en ook de oase van CdeF ontsnapt niet aan het krijgsgeweld. Meer dan 1200 Berbers en slechts een handvol Franse militairen worden gedood.

De bijbel in het Touaregs

Intussen – het is 1903 – zijn in de rusteloze kluizenaar de ontdekkingsreiziger, pionier, antropoloog en taalkundige weer wakker geworden. Hij verlaat Beni Abbès om een nieuwe expeditie te ondernemen. Tijdens zijn verblijf bij de Touaregs in Tarmarasset en het Hoggargebergte leert CdF de zeden en gewoonten en ook de gesproken taal van deze rondtrekkende nomaden. Hij slaagt erin een woordenlijst Touaregs – Frans samen te stellen en zelfs een woordenboek T – F. Het logische vervolg voor deze overtuigde christen is een vertaling van de vier evangeliën in het Touaregs.

Niet bekeerd

De Eerste Wereldoorlog laat zijn gevolgen intussen ook gevoelen in de Franse koloniën. Er wordt een kleine fortificatie gebouwd in Tarmarasset, waarvan ex-luitenant De Foucauld vastberaden het commando op zich neemt. In 1916 komt Charles op gewelddadige wijze om het leven. In zijn eentje verdedigt hij het fort en wordt daarbij dodelijk getroffen door de kogels van de plunderende Touaregs. Tot op zijn sterfbed blijft deze geboren edelman, patriot en vurig katholiek Jezus trouw. Hij weigert de geloofsbelijdenis van de muzelmannen na te zeggen.

Gezamenlijk belang

Het boek telt meerdere, pittige en ongenueanceerde, uitspraken die getuigen van een gezamenlijk belang van kerk en staat. Samen – Frankrijk en de Rooms-Katholieke Kerk – in de strijd voor beschaving en geloof is het motto. Ik heb er een paar uitgelicht:

- *Wat een weldaad zal het voor Marokko wezen wanneer de Fransen er de baas zijn.*
- *Tien miljoen mensen wonen er in Marokko. Het bijgeloof heeft ze allen te pakken. Ze bidden tot Allah of Jehova. Van het katholicisme weten ze niets af.*
- *Ik ben er heel gelukkig om, want de trein is in deze streken een machtig middel tot beschaving. En de beschaving is een machtig middel voor de uitbreiding van het katholieke geloof! (bij het Franse voornemen de spoorlijn in de woestijn uit te breiden).*

Conclusie

Zwerver in een land van vuur is helder en sober geschreven, in een onberispelijk Nederlands, gepassioneerd en moralistisch, maar zónder de noodzakelijke romantiek van het jongensboek. En dat is jammer. Door de beschrijving-in-vogelvlucht en de strikte chronologie die het genre oplegt, doet het boek wat monotoon en zakelijk aan. Het is kennelijk bedoeld voor de oudere jeugd en jongvolwassenen. De katholieke visie is meer dan duidelijk aanwezig. Aan de andere kant is het een heel instructief boek. Je kunt er wat van opsteken!

Bram van Ijperen

Hans Borrebach, illustrator en schrijver

De meeste lezers kennen Hans Borrebach als illustrator. Minder bekend is dat hij ook een aantal meisjesboeken en romans schreef. Sommige daarvan waren zelfs nogal pikant te noemen. Daarnaast schreef hij ook nog een veertigtal boeken over fotografie.

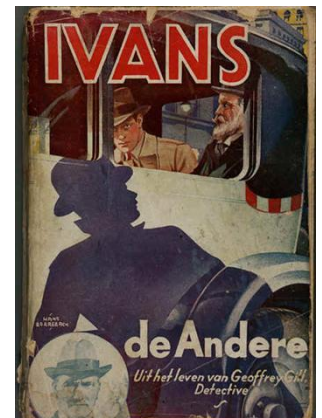
Levensloop

Hans Borrebach werd als zoon van een welgestelde notaris geboren op 5 mei 1903 in Den Haag. Zijn vader had veel relaties in de betere kringen van de Residentie zoals politici, diplomaten, industriëlen, enz., kortom de beau monde van Den Haag, kringen waarin Hans Borrebach zich zelf later ook graag zou bewegen. Over zijn vroege jeugd was hij nogal zwijgzaam en daarover is weinig bekend. Wel weten we dat hij toen al graag en goed tekende. Na het moeizaam doorlopen van de middelbare school koos hij op aandrang van zijn vader voor een studie aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, een opleiding waarbij weliswaar werd getekend, maar die uitzicht bood op een nette baan. Evenals eerder op de middelbare school kwam Borrebach ook bij deze instelling vaak te laat of verzuimde hij lessen. Dat lag niet aan een gebrek aan ijver, maar meer aan het feit dat hij toen al opdrachten accepteerde die veel tijd kostten en daardoor in zijn ogen een verzuim aan school noodzakelijk maakten. Hij maakte de school dan ook niet af. Hans Borrebach was tweemaal gehuwd. Hij overleed in 1991 op 87-jarige leeftijd in Den Haag.

De illustrator Borrebach

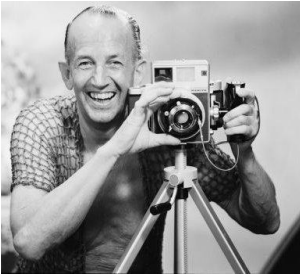

Naar eigen zeggen debuteerde Hans Borrebach in de jaren twintig van de vorige eeuw met een reclametekening. In die tijd begon hij ook met het maken van modetekeningen. Verder werkte hij als illustrator mee aan bladen als Astra, Nova, Mondain Den Haag en Concertleven. Zijn doorbraak als illustrator van jeugdboeken begon in 1927, toen hij 'n *Zomerzottheid* van Cissy van Marxveldt illustreerde. Dat was voor uitgever Valkhoff aanleiding Borrebach de opdracht te geven om de oude illustraties van Is van Mens in de boeken van Cissy van Marxveldt te vervangen door meer moderne tekeningen. Het leidde tot een langdurige samenwerking met deze schrijfster. Borrebach kreeg de manuscripten van de uitgever per post en hield zich zorgvuldig aan de aanwijzingen in de tekst. Hij tekende de figuren nu als vlotte, moderne, slanke meisjes en jongens in een stijl die de invloed van Amerikaanse filmhelden uit de jaren dertig van de 20e eeuw verraadt. De boeken werden mede dankzij de illustraties van Borrebach een succes en dat was er weer de oorzaak van dat er ook meer boeken in dat genre verschenen. Veel schrijfsters trachtten op het succes van die boeken mee te liften en als Hans Borrebach de illustraties verzorgde was de kans op dat succes groter. Waar hij in eerste instantie de boeken die hij moest illustreren altijd zelf las liet hij dat later aan zijn eerste vrouw, Ludowika Johanna Antonia Rips, over. Hij kreeg namelijk zoveel opdrachten dat hij zelf niet aan het lezen van de boeken toekwam. Zij las de manuscripten en maakte daarvan aantekeningen in een kaartsysteem. Als hij dan aan de illustraties begon kon hij haar aan de hand van dat systeem raadplegen. Alleen voor de boeken van Cissy van Marxveldt maakte hij een uitzondering omdat hij haar boeken kwalitatief ver boven het gemiddelde meisjesboek vond uitstijgen. Zijn werk bleef niet beperkt tot het illustreren van meisjesboeken. Zo illustreerde hij jongensboeken van o.a. Jac. Berghuis Jr. (*Hier Radio Mars*) en Leonard Roggeveen (*De elektrische man*). Hij maakte volpaginaplatten, boekomslagen en kleinere tekeningen tussen de tekst. Verder verzorgde hij voor Bruna onder andere een paar stofomslagen voor de boeken van Ivans (*De andere*) en F. de Sinclair (*1 uur minister*). Tegelijkertijd bleef Borrebach ook op andere terreinen actief. Hij tekende bijvoorbeeld nog steeds voor kranten en tijdschriften en ook werkte hij als reclameontwerper. Door dit laatste kwam hij in aanraking met de fotografie. Als ontwerper was hij niet altijd tevreden over de uitvoering van zijn opdrachten door fotografen. Meestal ging een meningsverschil over belichting, instelling en retouchering van de afdruk. Uiteindelijk leidde dit ertoe dat hij zich ging verdiepen in de fotografie en de foto's zelf ging maken. Kenners noemen deze periode, die zo duurde tot het begin van de Tweede Wereldoorlog, zijn beste tijd. Zijn illustraties uit die tijd lijken met zorg en plezier te zijn getekend. Ze vertonen veel variatie in stijl en een

trefzeker gebruik van lijnen. Kenmerkend voor zijn illustraties was dat hij ze altijd, duidelijk leesbaar, met zijn volle naam signeerde en dat is hij altijd blijven doen.

De Tweede Wereldoorlog en daarna

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verschenen er, mede door de grondstoffenschaarste, weinig boeken en was er dus weinig werk voor hem als illustrator. Van Borrebach is niet bekend dat hij zich ooit meldde voor de Kultuurkamer. Borrebach moest het in de oorlog meer hebben van de fotografie. Hij exploiteerde toen een fotostudio in Den Haag, waar hij zich bezighield met het fotograferen van particulieren. Om aan materialen te komen moest hij af en toe wat "ritselen" zoals hij dat zelf eens vertelde. Opmerkelijk is de stijlbreuk die zijn werk vertoonde na de Tweede

Wereldoorlog. Het lijkt meer confectiewerk te worden en het is ook in die tijd dat de typering "Borrebachmeisjes" ontstaat, lange slanke meisjes in een soms wat onnatuurlijke houding. Borrebach werkte voor verschillende uitgevers zoals Kluitman, Callenbach en West-Friesland. Voor uitgevers was hij makkelijk om mee samen te werken, want hij werkte snel en goedkoop. Sommige auteurs waren tevreden over zijn werk, anderen weer niet. Zo is bekend dat Miep Diekmann bij uitgeverij West-Friesland is weggegaan omdat ze niet wilde dat haar boeken door Borrebach werden geïllustreerd. Borrebach zelf zat daar niet mee. Hij beschouwde zichzelf niet als kunstenaar maar als ambachtsman. In een interview in 1969 met *Vrij Nederland* zegt hij daarover: "Alles wat ik doe is gewoon business, lopendebandwerk.....ik illustreer alleen maar boeken als ik daar opdrachten voor krijg met een voorschot. Tenslotte ben ik zakenman. Ik zit nu al vol tot 1971. Zoiets als een artistiek geweten ken ik niet." Na de oorlog ging Borrebach ook boeken over fotografie schrijven en maakte hij zelf de foto's voor sommige boekomslagen. In 1946 verscheen van hem in het Delftse dagblad *Veritas* de kinderstrip *De avonturen van Swippie de zeeman*, waarvoor hij tekst en tekeningen maakte. Verder ontwierp hij na de oorlog veel omslagen en banden voor de serie *Witte Raven* en *Jonge Harten* van West-Friesland, de *Valkenserie* van *Het Goede Boek*, voor de *Ster*-reeks en de *Zonneserie* van Callenbach en de *Zonnebloemserie*, de *Sneeuwbalserie* en de *Junior-* en *Romanserie* van Kluitman.

Borrebach als schrijver

Bij Borrebach had bij het illustreren van meisjesboeken de opvatting postgevat dat hij dit soort boeken zelf ook wel kon schrijven. In 1947 verscheen bij de Nederlandse Boekenclub zijn eerste meisjesboek *Madeleine erft een kostschool*, in 1948 gevolgd door *Een hart klopt voor Pepita*. De inhoud kwam vaak overeen met die van andere meisjesboeken uit die tijd, alles draaide om romantische liefde. Toch was er een onderscheid. In zijn meisjesboeken bracht hij, weliswaar verhuld, soms zijn ideeën over erotiek in. Zo laat hij in *Zo ben ik* de hoofdpersoon een plekje aanbevelen waar ze een paar uur per dag kan zonnen, zonder strepen te krijgen. De hoofdpersonen uit zijn boeken hebben veelal beroepen waarin Borrebach zelf ook werkzaam was. Zowel de jongemannen als jonge meisjes zijn fotograaf, journalist, schilder, tekenaar of modeontwerper. Ze discussiëren uiteraard over liefdeszaken, maar ook over mode en kunst. Verder lijkt het erop dat hij in zijn benadering van zijn meisjesromans sterk is geïnspireerd door die van Cissy van Marxveldt, voor wie hij grote bewondering had. Met name door de vele persoonsverwisselingen lijkt dat duidelijk het geval. Hij maakt daarbij gebruik van een nogal breedvoerig taalgebruik, wat de leesbaarheid van zijn boeken niet ten goede komt. In de jaren vijftig begon Borrebach, naast zijn meisjesboeken, bij uitgeverij Veen ook aan een serie handboeken voor amateurfotografen. Hij schreef daarover zoveel boeken dat hij een aantal ervan onder pseudoniemen uitbracht zoals Han Herckenrath en Carl Bondam. Volgens eigen zeggen deed hij dit om de markt niet vol te gooien met één naam. Voorts schreef hij nog een aantal pornoboeken onder de naam Henri de Montigny. Opmerkelijk is het verschil in beoordeling van zijn boeken door het katholieke Lectorrepertorium. Waar in de uitgave van 1952 zijn meisjesboeken nog als oppervlakkig en mondain werden gekwalificeerd worden ze in de uitgave van 1968 beschreven als enkele niet aan te bevelen en amoreel getinte meisjesromans.

Ten slotte

Eind jaren zestig nam de belangstelling voor het werk van Borrebach sterk af. Jongere illustratoren en ontwerpers namen het stokje van hem over en het werk van Borrebach begon daardoor wat gedateerd over te komen. Hij kwam steeds meer in de financiële problemen en moest in de jaren zeventig een huurder zoeken voor het souterrain van zijn studio en moest hij een nieuwe hypothecaire lening sluiten om het weer even te kunnen uitzingen. In 1979 overleed zijn tweede vrouw Ger. Dat kwam hard aan. Hij verloor steeds meer vrienden en kennissen. Er was bijna niemand meer die zijn naam nog kende en voor een ijdel man als Borrebach was dat heel moeilijk te accepteren. Zijn financiële moeilijkheden stapelden zich zo op dat hij in 1986 zijn huis aan de Scheveningseweg in Den Haag moest verkopen. De laatste jaren van zijn leven bracht hij in eenzaamheid door en hij kreeg steeds meer last van ouderdomskwalen, onder andere van evenwichtsstoornissen. Dit bracht hem in 1991 in het ziekenhuis, waar hij aan een gezwel werd geopereerd. Een operatie die zijn hart niet meer kon verdragen. Hij overleed op 15 februari 1991. Slechts in een kleine advertentie, door zijn stiefzoon opgemaakt, werd hiervan mededeling gedaan. In de media werd aan zijn overlijden nauwelijks aandacht besteed. Hij was inmiddels iemand geworden die slechts door de oudere generaties werd herinnerd.

Eef Nulden

Bronnen;

Lexicon Jeugdliteratuur febr. 1996<

Babs' bootje krijgt een stuurman, De meisjesroman en illustrator Hans Borrebach (1903-1991)

Lectuurrepertorium

Met dank aan Henk Hersevoort voor de afbeeldingen

Boekbespreking - *De laatste trein*, door Hans de la Rive Box

De laatste trein, door Hans de la Rive Box, 1906 – 1985, met illustraties en bandtekening van J. Verhoek, uitgegeven in 1946, A.W. Segboer's Uitgeversmaatschappij N.V. Den Haag.

Genre: Detectiveverhalen. Jongensboeken. Leeftijd: 9-12 jaar (volgens opgave KB).

Fysieke boek

I N H O U D	
	Pagina
Hoofdstuk 1: Geluiden in de nacht	7
Hoofdstuk 2: Sensationeel nieuws	25
Hoofdstuk 3: Kennismaking met Vosje	44
Hoofdstuk 4: Het drama	62
Hoofdstuk 5: Zoolbeslag	85
Hoofdstuk 6: In Hotel du Soleil	101
Hoofdstuk 7: Accountant Kalkmeyer	119
Hoofdstuk 8: Kat en muis	137
Besluit	146

DE HOOFDPERSONEN VAN DIT VERHAAL ZIJN:

Lex Looper, een Rotterdamse jongen, die in Zuid-Limburg is komen wonen.

Fons van Delden, de zoon van een schrijver van jongensboeken.

Pierre de Clerq, een vriend van Fons.

Vosje, de populaire veldwachter.

Niels Axel, een geheimzinnig kunstschilder.

Kalkmeyer, een accountant met vacantie.

Het verhaal speelt zich af in het voorjaar van 1946 in en om Wylre en in de onmiddellijke nabijheid van de Tuchtsschool „de Veenplas“.

Mijn editie van het besproken boek mist de volpagina bandtekening in kleur. Jammer, als je van treinen houdt. Des te meer omdat dit boek een tamelijk saaie bandtekening heeft, met enkel een ouwe grenspaal, die ik voor grafzerk aanzag. Een paal die er trouwens in het verhaal allang niet meer stond. Oeps! Beter had illustrator Verhoek het niet kunnen symboliseren. Tja, dan waren de slappe kaften van de talrijke kwartjesboeken – die Hans de la Rive Box voor uitgeverij Helmond schreef – zo gek nog niet. A.W. Segboer had als logo een uil met ooievaartje en als motto de raadselachtige tekst *Arbeid wekt sympathie*, met daaronder de initialen AWS. Ook staat op die titelpagina vermeld: *Een spannend verhaal voor jongens*. Het blijft eigenaardig, die bewuste onderverdeling in jongens- en meisjesboeken, zeker wanneer we weten dat jongensboeken vaak door meisjes werden 'verslonden'. Het tweede titelblad is nog interessanter. Behalve de inhoud met acht Hoofdstukken en Besluit, vernemen we ook wie de hoofdpersonen zijn. Verder nog: jaar, 1946, en plaats van handeling, Wylre, in de onmiddellijke nabijheid

van Tuchtchool "de Veenplas". Vooral die tuchtchool maakt de lezer nieuwsgierig. Wat echter 't meest in het oog springt, is de typografie van de zwarte dubbele bliksemschicht, in originele runentekens, tot vier keer toe zo gedrukt. Misschien is het niet vreemd dat drukkerijen het SS-teken in 1946 nog in hun letterkasten hadden, maar dat ze die gebruikten is op z'n minst opvallend*.

Hoofdpersonen

Bij de dramatis personae ontbreekt de naam van Guus van Delden, schrijver van beroep en alter ego van Hans de la Rive Box. De auteur kent zichzelf dus een bescheiden rol toe, maar in de gesprekken tussen hem, Lex en zijn zoon Fons valt het wel mee met die bescheidenheid. Lex is de evacu e uit Rotterdam en staat bovenaan de lijst. Ere wie ere toekomt. Want door zijn doortastend optreden kan de geldsmokkelaar worden gearresteerd. Het hoofd der hoofdpersonen is echter veldwachter Vosje, de gemoedelijke speurneus die het werk opknapt van een rechercheur uit Den Haag. Tenslotte speelt er iemand mee die een – lang knap geheim gehouden – dubbelrol speelt.

Niets is onmogelijk, dat hebben we in de oorlog waarempel vaak genoeg gezien. Was het onmogelijk dat  en man dertig tot de tanden gewapende *ff*-mannen zonder hulp d'r lieve armpjes omhoog deed steken? Was het onmogelijk dat twee jongens kans zagen uit de tuchtchool te ontsnappen, als het ware onder de ogen van een half

Het verhaal

Zoals het een goede detective betaamt lopen er meerdere verhalen door elkaar. Dat van twee ontsnapte tuchtchoolboeven en dat van de arrestatie van een deviezensmokkelaar.  en van de gedetineerden is gewelddadig. Met een langvoorwerp slaat hij stationschef Janssens buiten westen. Het is 1946. Spoorbomen en seinpalen worden nog met de hand bediend, er wordt op de bon gekocht en de zwarte handel tiert welig. Ons land heeft nog tuchtcholen en de grootste daarvan staat in Zuid-Limburg, niet ver van de woning van schrijver Guus van Delden. Deze wijst de lezers erop dat een tuchtchool niet hetzelfde is als een Rijks Opvoedings Gesticht! De ontsnapping van twee tuchthuisklanten zorgt natuurlijk voor

spanning en sensatie in de ingeslapen dorpjes aan de Geul. De zwarte handel is niet de enige herinnering aan de oorlog. Kulturkamer, SS-mannen, de vermeende constructie van V-1's in de mergelgrotten en de internering van Amerikaanse zwarte soldaten in een hotel waarvan de oorspronkelijke naam niet genoemd mocht worden, zijn andere voorbeelden. De ontknoping van het avontuur vindt plaats wanneer de laatste trein die avond, die van Maastricht naar Heerlen, bij locatie Paal XIV, tot stilstand wordt gebracht.

De auteur

De bijnaam van Hans de la Rive Box is 'De Gooise veelschrijver'. Hij heeft inderdaad een respectabel aantal jeugdboeken geschreven, alsmede honderden verhalen in o.a. Telegraaf en Haagse Post. Hij publiceerde ze niet allemaal onder dezelfde naam. Onder het pseudoniem Nellie Wesseling, de meisjesnaam van zijn vrouw, was hij ook de auteur van enkele meisjesboeken. Een man die meisjesboeken schreef kon natuurlijk niet. Verder kennen we hem als Wim de Valck, Madelon van Ingen, Mies Loman, Vera Robinson en Wouter Walden. De la Rive Box is vooral bekend door zijn kwartjesboeken, de low-budget boeken van Uitgeverij Helmond, verschenen vanaf 1932 tot kort na de oorlog. Tijdens de oorlog, zo laat Guus van Delden ons bij monde van zoon Fons weten, heb ik wel twaalf boeken geschreven, maar met publiceren gewacht tot na de bevrijding. En ook toen duurde het nog tot 1946 in verband met de papierschaarste.

Taal

Naast de vele onnodige slordigheden komen we ook verrassend taalgebruik tegen. En wel hierom, dat de volgende woorden inmiddels alledrie (allang?) uit Van Dale zijn verdwenen: *aanvrander* in de betekenis van geweldpleger (ook de andere betekenis staat niet meer opgenomen), *Potsausend!* (i.p.v.

Potstausend), een Duitse krachtterm en *gifhandel*, zwarte handel, nog terug te zien op een mooi affiche van Eppo Doeve.

Conclusie

De la Rive Box kan absoluut een goeie detective neerzetten. Het verhaal loopt als een trein en is tot op de laatste bladzijde spannend. De plot is weliswaar aan de ingewikkelde kant, maar nog net niet ongeloofwaardig. En dat pleit voor de schrijver. Voor al te jeugdige lezers (9-12 jaar) is dit boek af en toe aan de pittige kant door de vele verwijzingen naar 'de oorlog', maar die maken het voor de oudere lezers juist weer geheimzinniger. Een verklarende lijst van begrippen over W.O.II zoals dat tegenwoordig gebruikelijk is, zou niet misplaatst zijn geweest.

Bram van Ieperen

** "Ik ben ze nooit tegengekomen" zegt ter zake deskundige Henk K. Mooibroek "en ik acht het niet zo waarschijnlijk dat die runentekens via gegoten (loden) symbolen in dit boek staan afgedrukt. Om begrijpelijke redenen zijn namelijk na 1945 de matrijzen met nazi-symbolen vernietigd. Tijdens de bezetting was iedere drukker verplicht deze symbolen in voorraad te hebben vanwege het drukwerk dat men gedwongen was voor de Duitsers te maken, op straffe van sluiting van het bedrijf en gevangenneming van de directie. Hoe ze dan wel in een boek uit 1946 terecht kwamen? Mogelijk via de stempeltechniek met een drukvorm van (ge vulcaniseerd) rubber. In sommige boeken is het SS-teken buiten proporties, te groot, in verhouding tot de boekletters. Mogelijk was dat in opdracht, of op bevel. Maar ook is het denkbaar dat men hiermee de typografie min of meer opzettelijk verstoorde....."*

bronnen:

- Voor 'n kwartje op avontuur, een verhaal voor allen door Hillechien Kuiper, drukkerij Gorter, Steenwijk
- www.geheugenvannederland.nl/eppodoeve